

KUR'AN'DA ELEŞTİRİ KÜLTÜRÜ: PEYGAMBER ÖRNEĞİ

İhsan ARSLAN (*)

Özet

Hz. Peygamber'in uyarılmasına sebep olan hususlar, ilahî bir emre muhalefet etmek veya insanlardan sadır olan İslam'ın temel umdelerine aykırı fiiller türünden değildir. Ancak O, hakkında açık bir hükmün bulunmadığı durumlarda kendi tercihinine göre hareket etmiştir. Bu durum nübüvvet makamına halel getirmediği gibi Kur'an-ı Kerim'in güvenilirliğine de gölge düşürmez. O'nun, karar vermeden önce ayrıntılı bir şekilde ashâbıyla istişarede bulunması, düşünce ve ifade hürriyetine ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in yaptığı tercihlerden dolayı kendisini eleştiren ayetleri hiç endişeye kapılmadan, çekinmeden, kınayanın kınamasını dikkate almadan bildirmesi, Kur'an'ın beşer kaynaklı bir kitap olmadığını, evrensel niteliklere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak bu uyarıların, Hz. Peygamber'e eleştiri malzemesi yapılmasından sarfı nazar edilmesi gerektiği, O'nu nasıl eleştiririmden ziyade, nasıl anlamalıyım, mantığının geliştirilmesi hususunun dikkate alınması daha faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Peygamber, Eleştiri, Ayet, Abdullah İbn Ümmü Mektûm

Culture of Criticism in the Quran Example of the Prophet

Abstract

The reason that the Prophet was warned is not the reason of being opposite to an holy order or not acting contrary to the basic principles of Islam. But the Prophet behaved by his own choice when there was no decision in the absence of clear provision. This state both does not prejudice the safety of the position of Prophethood, and not detract from the reliability of the Holy Quran in the shadow. Before giving judgment, the Prophet advises with his companion in detail and this shows how much importance he gives to the freedom of thought and expression. The Prophet serves the criticizing verses which were because of the choices made by the Prophet himself without worrying, hesitating, condemning, taking into account that the notification to the divine shows that the Holy Quran has universal and holy qualities. But these examples are not the material of criticizing the Prophet, but they're important to understand the direction of the humanities and his prophecy.

Key Words: Quran, Prophet, Criticism, Verse, Abdullah Ibn Ummu Mektum

*) Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi,
(e-posta: ihsanarslan70@hotmail.com)

Giriş

Tarihi süreç içerisinde Allah insanları hidayete erdirmek ve onlara doğru yolu göstermek amacıyla peygamberler göndermiştir. Bunlar, gerek getirdikleri mesajlarla ve gerekse de yaşam tarzlarıyla içinde buldukları topluma model insan davranışlarını sunarak pek çok kişinin takdirini kazanmışlardır. Peygamberlik halkasının son zincirini oluşturan Hz. Peygamber hem vahye muhatap olması, hem de insan olması açısından söz, fiil ve takrirleriyle önemli bir konuma sahiptir. Hz. Peygamber'den sadır olan eylemler müslümanları yakından ilgilendirmektedir. Hakkında ilahî hüküm bulunan her hangi bir konuda hem O'nun, hem de müslümanların ona uymaktan başka tercih hakları bulunmamaktadır. Ancak ilahî hüküm dışında kalan konularda ise O, en doğruya ulaşmak için bazen kendi fikrini tercih etmekte, bazen de arkadaşlarının fikrine göre hareket etmektedir. Biz bu makalemizde Hz. Peygamber'in şahsi tasarruflarından dolayı Kur'an-ı Kerim'in beş yerinde Allah tarafından neden ve nasıl eleştirildiğini inceleyeceğiz.

1- Abdullah İbn Ümmü Mektûm Olayı

Hz. Peygamber, Kureyş'in ileri gelenlerinden Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ebû Cehil b. Hişam, Abbas b. Abdi'l-Muttalib, Ümeyye b. Halef, Ubey b. Halef ve Velid b. Muğîre'ye İslam'ı tebliğ ettiği bir esnada, Hz. Hatice'nin dayısının oğlu (Diyârbekrî, 1971: III, 254), fakir olan ve gözleri görmeyen asıl ismi Abdullah b. Şureyh b. Mâlik b. Rebîa el-Fihri olan İbn Ümmü Mektûm geldi ve Hz. Peygamber'in meşguliyetinden habersiz olduğundan söze karışarak: "Ya Muhammed! Bana doğru yolu göster." (Taberî, 1988: XXX, 51; Zemahşerî, t.y.: IV, 217; Râzî, t.y.: XXXI, 54; Kurtubî, 1950: XIX, 209; İbn Kesîr, 1969: IV, 470; Alûsî, 1301: XV, 49). Başka bir rivayette ise, "Ey Allah'ın Elçisi! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret." dedi. (Taberî, 1988: XXX, 51; Râzî, t.y.: XXXI, 54; Kurtubî, 1950: XIX, 210; İbn Kesîr, 1969: IV, 470). İbn Mektûm bu isteğini, Hz. Peygamber'in kendisiyle meşgul olmasını istediği için bir kaç defa tekrarladı. Hz. Peygamber etrafında bulunan ileri gelenlerin dağılmasından endişe ederek, (Bekkâî, 1984: XXI, 250) sözünün kesilmesinden hoşlanmadığı için onunla ilgilenmeyip, diğerleriyle konuşmaya devam etti. Hz. Peygamber'in sözünün kesilmesinden hoşlanmaması, insanların, O'na tabi olanların amalar, sefiller ve köleler olduklarını hissetme kaygısından dolaydır. (Kurtubî, 1950: XIX, 210). Ancak Hz. Peygamber'in bu yaklaşım tarzı aşağıdaki ayetlerin gönderilmesine sebep olmuştur.

عَسَنَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزْغَى أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى أَمَا مِنْ اسْتَعْجَى فَأَنْتَ لَهُ
تَصَدَّى وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزْغَى وَأَمَا مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى وَهُوَ يَحْسَى فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ
ذَكَرْهُ

"Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o arınacak, yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek. Kendini muhtaç hissetmeyene gelince; sen ona yöneliyorsun. (İstemiyorsa) onun arınmasından sana ne! Allah'a karşı derin bir saygıyla korku içinde koşarak sana geleni

ise bırakıp, ona aldırmiyorsun. Hayır, böyle yapma! Çünkü bu Kur'ân bir öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır." (Abese, 80/1-12).

Bu surenin giriş cümlesi çok ilginç bir incelik taşımaktadır. Daha sonra gelen âyetlerden, 'surat astı ve döndü' âyetinin asıl muhatabının Hz. Peygamber olduğu açıkça anlaşılmaktadır. (Ancak Doç. Dr. Yener Öztürk "Abese ve Tevellâ" İfadelerinin Muhatabı Kimdir? isimli makalesinde surede yer alan abese ve tevellâ ifadelerin muhatabının neden peygamberimiz olamayacağını beş farklı açıdan ele alıp değerlendirmeye çalışmaktadır. Geniş bilgi için bkz, Öztürk, 2006: 12-18). Fakat ilk bakışta bu davranış Hz. Peygamber'den değil de, sanki başka bir kimseden sadır olmuş gibidir. Allah böylesine incelik taşıyan bir ifadeyle, bu yaptığı hareketin Hz. Peygamber'e yakışmadığını anlatmış ve 'şayet senin üstün ahlak sahibi olduğunu bilen bir kimse, bu şekilde davrandığını görseydi, bunu sana yakıştırmazdı' demek istemiştir. (Mevdûdî, 1991: VII, 38).

Hz. Peygamber'in kendisinden bir şey istemeye gelen İbn Ümmi Mektûm'dan yüz çevirmesi, onunla ilgilenmemesi; onun elit tabakadan olmamasından dolayı değildir. Çünkü Hz. Peygamber, İslam'ı tebliğ ederken zengin, fakir; hür, köle ayrımı yapmazdı. İslam'ın tebliğ edilmeye başlandığı toplumun sosyo-kültürel şartaları dikkate alındığında Hz. Peygamber'in bu yaklaşımları, Mekke'nin ileri gelenlerinin İslam'a girmesiyle tebliğini daha geniş alanlara ve insanlara ulaştırmak, davetin önündeki engelleri kaldırmak ve müslümanların rahat bir şekilde dini inançlarının gereklerini yerine getirmelerine imkan sağlamak içindir.

Abese süresindeki "Kendini muhtaç hissetmeyene gelince; sen ona yöneliyorsun. (İstemiyorsa) onun arınmasından sana ne!" âyetiyle Allah'ın, Hz. Peygamber'i yapmış olduğu davranıştan dolayı eleştirdiği, O'nun katında şan, şöret, mal, makam ve mevkinin önemli olmadığı, istemedikçe insanın doğru yolu bulamayacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca Allah 'surat astı ve yüz çevirdi' âyetinde üçüncü tekil şahıs kipini kullanmak suretiyle hitap şeklinin sadece Hz. Peygamber ve İbn Ümmi Mektûm ile sınırlı olmayıp, Kur'ân'ın evrenselliği çerçevesinde kıyamete kadar gelecek bütün müslümanlarla ilgili olduğunu göstermekle birlikte, İslami tebliğde de Kur'ânî bir metod izlenmesine işaret etmektedir.

Hz. Peygamber kendisini eleştiren âyetlere muhatap olduğunda, bir kere hata yaptım, bir daha yapmam diyerek gelen vahyi gizleme yoluna gitmeden, peygambere yakışır bir şekilde kınayanın kınamasını dikkate almadan, herkesin huzurunda âyetleri açıklamaktan çekinmemesi, Kur'ân'ın beşer kaynaklı olmadığını, vahy ürünü olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in de eleştirildiğini ifade etmesi takdire şayan bir davranıştır.

Bir beşer olarak Hz. Peygamber'in eleştiriye açık olması, "Andolsun, Allah'ın Rasûlü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır" (Ahzâb, 33/21). âyetine uygun olarak müslümanlar için en iyi örnek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla makam, mevki ve sıfatlar eleştiriye mani olmamalıdır. Müslümanlar arasında eleştiri kültürünün yaygınlaşması, fikir ve ifade hürriyetinin gelişmesine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

2- Bedir Esirlerine Yapılan Muamele

624 tarihinde yapılan ve Müslümanların zaferiyle sonuçlanan Bedir Savaşı'nda Mekke müşriklerden 70 esir alınmıştı. Bu esirlerden Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt, Mekke döneminde Müslümanları alaya alanların en başta gelenlerinden olduklarından dolayı (Hudârî Bek, 1992: 177). yolda Hz. Peygamber'in emriyle öldürüldüler. (İbn Hişâm, t.y.: I-II,644; Taberî, 1997: II, 39; Süheylî, t.y.: V, 153; Hudârî Bek, 1992: 177). Hz. Peygamber geriye kalan 68 esire uygulanacak metod hakkında ilahî bir emir bulunmadığından, haklarında verilecek karar konusunda ashâbıyla istişarede bulundu ve bu konuda Hz. Ebû Bekir'e görüşünü sordu.

Hz. Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah onları helak etti ve seni muzaffer kıldı. (Hudârî Bek, 1992: 181). Bunlar aşiretin ve amcaoğullarıdır. Onlardan fidye alınmasını uygun görüyorum. Çünkü alınan bu fidyeler, kâfirlere karşı bizi güçlü duruma getirir. Belki Allah onlara hidayet verir de bize destek olurlar." şeklinde görüş bildirdi. Daha sonra Hz. Peygamber: "Ey Hattab'ın oğlu görüşün nedir?" diye sorduğunda Hz. Ömer: "Hayır, Ya Rasûlallah, Ebû Bekir'in düşündüğü gibi düşünmüyorum. Onlar kâfirlerin liderleri ve elebaşları, seni memleketinden çıkararak düşmanlarıdır. İzin ver, boyunlarını vuralım. Bu amaçla Ali b. Ebî Tâlib kardeşi Akîl b. Ebî Tâlib'in, Hamza b. Abdilmüttalib kardeşi Abbas b. Abdilmuttalib'in boynunu vursun. Böylece İnsanlar, kalbimizde kâfirlere karşı bir meylimizin olmadığını anlasınlar" (Müslim, 1992: Cihad, 58; Taberî, 1997: II, 46; Beyhakî, 1988: III, 138; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 136; İbn Kesîr, 1994: III, 331-332; Diyârbekrî, 1971: II, 132; Hudârî Bek, 1992: 181; Ğazâlî, 1994: 236; Rızâ, 2003:191-192). Hatta Hz. Ömer, Kureş'in hatibi olan ve Bedir esirleri arasında bulunan Süheyl b. Amr hakkında: "Ya Rasûlallah! Beni bırak, onun ön dişlerinden ikisini sökeyim de, bir daha hiçbir yerde senin aleyhine konuşmaya kalkışmasın" dedi. Hz. Peygamber: "Ben dişlerini söktürerek ona işkence yapamam. Ona bu şekilde muamele yaparsam, Peygamber olsam bile, Allah da bana aynı şekilde muamele eder" (İbn Hişâm, t.y.: I-II, 649; Taberî, 1997: II, 41). diyerek Hz. Ömer'in teklifini geri çevirdi. Hz. Peygamber: "Abdullah b. Revâha'ya görüşün nedir?" diye sordu. Abdullah b. Revâha: "Ya Rasûlallah, onları ateşte yakalım." dedi. Bunun üzerine Abbas b. Abdilmuttalib: "Ne kadar acımasızsın!" dedi. Bu karşılıklı konuşma karşısında Allah Rasûlü sessiz kaldı. (Taberî, 1997: II, 46; İbn Kesîr, 1979: III, 332; Diyârbekrî, 1971: II, 132; Rızâ, 2003: 192). Hz. Peygamber aynı soruyu Sa'd b. Muaz'a sordu. Sa'd b. Muaz: "Bana, onların kökünü kazımak, onları yeryüzünde sağ bırakmaktan daha sevimli gelir" diye cevap verdi. (Rızâ, 2003: 192).

Sahâbiler, ileriye sürülen bu görüşler etrafında kendilerine uygun olanı tartışmaya başladılar. (Taberî, 1997: II, 46; İbn Kesîr, 1979: III, 332). Onların gruplara ayrıldığını gören Hz. Peygamber: "Bunlar neye benzer bilir misiniz?" dedi. Allah, bazılarının kalbini süttten daha yumuşak yaparken, bazılarının kalbini de taştan daha sert yaptı. Ebû Bekir, "Ya Rabbi! Kavmim içinden bana katılanlar, bendendir, bana karşı asi olanlara gelince; Sen çok bağışlayan ve merhamet edensin" (İbrahim, 14/36). diyen İbrahim'e ve "Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin" (Mâide, 5/118).

diyen İsa'ya benzemektedir. Ömer, "Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma!" (Nuh, 71/26). diyen Nuh'a ve "Ey Rabbim! Sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler" (Yunus, 10/88). diyen Musa'ya benzemektedir. (Taberî, 1997: II, 46; Beyhakî, 1988: III, 138-139; İbn Kesîr, 1979: III, 332; Diyârbekrî, 1971: II, 132; Hudarî Bek, 1992: 181). İbn Kesîr'in rivayetinde Abdullah b. Revâha ise; yukarıdaki âyet zikredilerek Musa'ya benzetilmektedir. (İbn Kesîr, 1997: III, 332). Ayrıca Taberî ve Diyârbekrî'nin rivayetlerinde Hz. Peygamber; "Sizler bugün muhtaçsınız. Onlar ise ancak, fidye veya öldürülmekle serbest kalırlar. (Taberî, 1997II/47; Diyârbekrî, 1971: II/133). buyurdular.

Esirlerin durumu hakkında ortaya çıkan fidye ve öldürme görüşleri içerisinde Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in ileri sürdüğü esirlerden fidye alınması teklifini benimsedi. (Taberî, 1997: II, 47; Beyhakî, 1988: III, 139; İbn Kesîr, 1979: III, 333; Diyârbekrî, 1971: II, 133; Hudarî Bek, 1992: 181; Ğazâlî, 1994: 236; Rızâ, 2003: 192).

Böylece Hz. Peygamber, esirleri fidye, karşılıksız, mübadele ve okuma yazma bilip de fidye ödeyecek gücü olmayanların on müslüman çocuğa okuma-yazma öğretmeleri karşılığında serbest kalma imkanı tanıdı. (Taberî, 1997: II, 47; Beyhakî, 1988: III, 139; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 136; İbn Kesîr, 1979: III, 333; Diyârbekrî, 1971: II, 133; Hudarî Bek, 1992: 181-188; Ğazâlî, 1994: 236; Rızâ, 2003: 192). Kısa bir süre sonra Hz. Peygamber'in bu uygulamasını kınayan şu âyetler nazil oldu:

مَا كَانَ لِجَيْءٍ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُنْجَحَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hakim duruma gelmedikçe, hiçbir Peygamber'e esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, halbuki Allah ahireti istiyor. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldığınız şeyden dolayı size büyük bir azap dokunurdu" (Enfâl, 8/67-68).

Bir gün sonra Hz. Ömer, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'i ağlarken gördüğünde: "Ya Rasûlallah! Senin ve arkadaşının ağlamasına neden olan şeyi bana söyler misin? Ağlanacak bir durum ise, ben de sizinle birlikte ağlarım. Ağlanacak bir durum değilse, siz ağladığınız için ağlar gibi görünürüm" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Arkadaşların bana bu esirlerden fidye alma görüşünü arzettikleri için ağlıyorum. Yemin olsun ki, onların azabı bana şu ağaçtan daha yakın arzolundu" (Müslim, 1992: Cihad, 58; Taberî, 1997: II, 46; Diyârbekrî, 1971: II, 133; Ğazâlî, 1994: 236). dedi.

Böyle bir ikazdan şu sonuçlar çıkarılabilir: 1. Bu ikazla Hz. Peygamber'in bir beşer ve aynı zamanda bir kul olduğu, peygamber olmasının asla Onu hata etmeyen bir konuma çıkarmayacağı vurgulanmış, böylece Hıristiyanların kendi peygamberleri hakkında yandıkları gibi, müminlerin de kendi peygamberleri hakkında bir ifrata düşmemeleri tenbih edilmiştir. 2. Bununla Rasûlullah'ın vahyi tebliğdeki güvenilirliği ve Allah'tan indirilen

şeyleri asla gizlemediği vasfı ön plana çıkartılmıştır. Çünkü O bir şeyi gizleyecek olsaydı, kendisine ikaz mahiyetinde gelen bu âyetleri gizlemiş olurdu. 3. Aynı zamanda burada, Hz. Peygambere'in ümmetinin karşılaşmış olduğu ve hakkında kesin bir delil bulunmayan konularda içtihadı, i'mal-i fikir etmelerine bir teşvik vardır. (Hadîdî, 1979: 450-455; Ak-gül, 2000: 255).

Hz. Peygamber, hakkında her hangi bir hüküm bulunmayan konularda ashâbıyla istişare etmeye büyük ehemmiyet verirdi. Bedir Savaşı'nda alınan esirler konusunda da aynı durum söz konusu oldu. O, İleriye sürülen görüşlerden en uygun olanı uygulamaya koydu. Bu tercihte Hz. Peygamber'in şahsî menfaat ve çıkarlarının ön planda olduğunu söylemek çok yanlış olur. Müşriklerin, Mekke döneminde O'na ve Müslümanlara yaptıkları zulüm ve işkenceler sonucunda İslam'ın tebliğ edilemez ve yaşanamaz hale gelmesi, onların yurtlarını terkedip Medine'ye hicret etmelerine neden olmuştur. Savaş sonucunda zulüm ve işkence sisteminin liderlerinin esir olarak alınması, Müslümanlar için intikam almanın bir fırsatı olarak düşünülebilir. Zaten onların öldürülmesi konusunda fikir beyan edenler, bu noktaya dikkat çekmişlerdir. Galip bir komutan olan Hz. Peygamber de çoğunluğun görüşünü kabul edip, onları öldürebilirdi. Hiç kimse de buna mani olamazdı. Ancak O, güç ve kuvveti elinde bulunduran pek çok kişinin yapması muhtemel olan davranışın aksine onlardan fidye almayı tercih etti. Bununla O, onların İslam'a girmelerini ümit etmeyi, maddi anlamda Müslümanları rahatlatmayı, insanlara İslam'ın güzel örneklerini sunmayı, güç elindeyken affetmeyi ve bağışlamayı öğütlemektedir.

3- İfk Olayı

626 yılında yapılan ve Müslümanların zaferiyle sonuçlanan Benû Mustalık (Mureysî) Savaşı dönüşünde ordunun konakladığı esnada Hz. Ömer'in hizmetçisi Cahcâh b. Sa'd ve Ensâr'dan Sinân b. Vebre arasında çıkan kavgadan dolayı Ensâr ve Muhacir birbirinin üzerine yürüyüp, karışıklığın meydana gelmesine sebep olunca münafıkların reisi Abdullah b. Ubey b. Selûl Müslümanların arasındaki birlik ve beraberliği bozmak için: "Şunların yaptığına bak! Yurdumuza gelip bizi hakimiyetleri altına aldılar. Onlar: "Besle kargayı oysun gözünü" atasözüne benzemektedir. Medine'ye gittiğimizde aziz olan, zelim olanı oradan çıkaracaktır" demeye başladı. Bu durum Müslümanlar arasında huzursuzluk meydana getirdi. Hz. Peygamber durumu öğrendiğinde bir hayli üzüldü ve Müslümanların bu olayla ilgilenmemeleri için orduya hemen hareket emri verdi. (Vâkîdî, 1984: I, 404-413, II/415-426; İbn Hişâm, t.y.: III-IV, 289-291; İbn Sa'd, 1990: II, 48-50; Taberî, 1997: II, 109; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 192-193; İbn Kesîr, 1994: IV, 157-158; Diyârbekrî, 1971: II, 275-276; Hudarî Bek, 1992: 231-235; Rızâ, 2003: 243-244).

Ordu acele bir şekilde hareket ettiğinden ve o esnada bir ihtiyaçtan dolayı karargahın uzağında olan Hz. Aişe'nin hevdecinde olup olmadığı farkedilememişti. Hz. Aişe, karargaha geldiğinde hiç kimseyi garemeydi. Hevdecde olmadığı farkedilir düşüncesiyle beklemeye başladı. Hz. Pergamber ordunun arkasını kontrol etmek amacıyla Safvân b. Muattal'ı görevlendirdi. Safvân b. Muattal beklemekte olan Hz. Aişe'yi tanıyınca devesine binmesini söyledi. Safvân b. Muattal devenin yularını tutarak hızlı bir şekilde orduya yetişmeye çalıştı. Fakat orduya yetişemeyip, geceyi yolda geçirdiler ve sabahleyin karar-

gaha vardılar. (Vâkıdî, 1984: II, 404-413, II/426-429; İbn Hişâm, t.y.: III-IV, 297-298; İbn Sa'd, 1990: II, 50; Taberî, 1997: II, 111-112; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 195-196; İbn Kesîr, 1994: IV, 161; Diyârbekrî, 1971: II, 284-285; Hudaî Bek, 1992: 236; Rızâ, 2003: 246).

Hız. Aişe ve Safvân b. Muattal'ın karargaha geç katılmasını fırsat bilen münafıkların lideri olan Abdullah b. Ubey b. Selûl ve diğer münafıklar Hız. Aişe ve Safvân b. Muattal aleyhinde konuşmaya başladılar. Hız. Aişe Medine'ye gelince hastalandı. Fakat, kendisi hakkında söylenenlerden haberi olmamasına rağmen, Hız. Peygamber'in kendisine karşı tavırlarında bazı değişiklikler olduğunu hissediyordu. O, kendisine diğer hastalıklarında gösterdiği sevgi ve şefkati göstermiyordu. Odaya gelir ve tedavi edenlere: "Bugün hepimiz nasılsınız?" der, onu da diğerlerinin arasına katardı. Buna çok üzülen Hız. Aişe, annesinin evine gidip orada tedavi olmak için Hız. Peygamber'den izin istedi. Hız. Peygamber de: "Nasıl istersen" dedi. (Vâkıdî, 1984: II, 428-429, II, 426-429; İbn Hişâm, t.y.: III-IV, 298-299; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 196; İbn Kesîr, 1994: IV, 161-162; Diyârbekrî, 1971: II, 287; Hudaî Bek, 1992: 236).

Hız. Aişe olup bitenleri Mistah b. Üsâse'nin annesinden öğernince çok üzüldü. Hız. Peygamber, Abdullah b. Ubey b. Selûl, Hassân b. Sâbit, Mistah b. Üsâse ve Hamne bt. Cahş'ın iftira kampanyalarından çok rahatsız oldu ve olayın doğruluğunu araştırmak için en yakın arkadaşlarının görüşlerine muracaat etti. (Vâkıdî, 1984: II, 430; İbn Hişâm, t.y.: III-IV, 300-301; Taberî, 1997: II, 113; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 197; İbn Kesîr, 1994: IV, 162; Diyârbekrî, 1971: II, 287; Hudaî Bek, 1992: 237; Geniş bilgi için bkz. Aksu, 2004: VIII/1, 1-21; Kara, 2001: XV, 343-382).

Üsâme b. Zeyd: "Biz, Aişe hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyoruz." Ali b. Ebî Tâlib: "Allah seni sınırlamadı. Onun dışında pek çok kadın var. Cariyeye sor, o sana doğruyu söyler" dedi. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Berîre'ye haber gönderdi ve: "Ey Berîre! Şimdiye kadar Aişe'de, ondan şüphelenmeni gerektirecek bir hareket gördün mü?" Berîre bu soruya şöyle cevap verdi: "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, onda iyilikten başka bir şey bilmiyorum. O henüz küçük genç bir kız. Onda gördüğüm tek kusur, uyarmama rağmen yoğurduğum hamuru uyuya kalarak kuzuya yedirmesidir" (Vâkıdî, 1984: II, 430; İbn Hişâm, t.y.: III-IV, 301; Taberî, 1997: II, 113; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 197; İbn Kesîr, 1994: IV, 162-163; Diyârbekrî, 1971: II, 287; Hudaî Bek, 1992: 237; Ğazâlî, 1994: 290; Rızâ, 2003: 246-247). Ayrıca Hız. Peygamber, Zeyneb bt. Cahş ve Ümmü Eymen'e de konu hakkında görüşlerini sorunca onlar: "Biz de onun hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyoruz" dediler. (Vâkıdî, 1984: II, 430-431).

Hız. Peygamber aynı gün durum değerlendirmesi yaptıktan sonra mescidde insanlara hutbe irad ederek şöyle dedi: "Ey insanlar, ailem hakkında doğru olmayan şeyleri söyleyerek beni inciten kişiler için ne dersiniz? Ben, ailem hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyorum. O adam, yanında ben olmadıkça evlerimden hiç birine girmezdi." Bu konuşmadan sonra Üseyd b. Hudayr ayağa kalkarak: "Ya Rasûlallah! Senden özür diliyorum. Söylediklerin Evs kabilesinden ise, onlara hadlerini bildiririz. (onları öldürürüz.) Hazreç kabilesinden iseler emret, onlara da aynısını yapalım. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde: "Sen onları öldüremezsin ve öldürmeye de gücün yetmez. Çünkü onlar senin kabileden ol-

saydı, öldürmeye bu kadar istekli olmazdın” dedi. Üseyd b. Hudayr, Sa’d’ın bu sözlerine karşılık: “Söylediklerine katılmıyorum. Elbette onları öldüreceğiz. Sen münafıkların tarafını tutuyorsun” diyerek karşılık verince ortalık gerginleşmiş, iki kabile birbirine girmek üzereyken Hz. Peygamber’in araya girmesiyle durum sakinleşti. (Vâkîdî, 1984: II, 431; İbn Hişâm, t.y.: III-IV, 300-301; Taberî, 1997: II, 113; İbnü’l-Esîr, t.y.: II, 197; İbn Kesîr, 1994: IV, 162; Hudarî Bek, 1992: 238; Ğazâlî, 1994: 291; Rızâ, 2003: 248-249).

Hz. Aişe ailesinin yanındaiken bu olaydan dolayı sürekli ağladığını, göz yaşlarının kesilmediğini, bir an bile uyuyamadığını, hatta ağlamaktan ciğerlerinin parçalandığını, anne ve babasının yanında sabahladıklarını, o esnada Ensârdan bir kadının yanına geldiğini, kendisiyle ağlamaya başladığını, bu haldeyken Hz. Peygamber’in kendisini ziyarete geldiğini ve kendisine: “Ey Aişe, senin hakkında bana bazı şeyler ulaştı. Eğer masumsan, Allah masum olduğunu açıklar. Eğer yasak olan şeyi yaptıysan, Allah’tan bağışlanma dile ve O’na tevbe et. Kul, hatasını itiraf edip tevbe ederse, Allah ona merhamet eder” sözlerini işitince çok üzüldüğünü, babasının ve annesinin O’na cevap vermesini istediğini, fakat onlar söyleyecek bir şey bulamayınca, kendisi: “İnsanların benim hakkımda söylediklerini duyduğunuzu ve onların sizin kalbinizde yerleşip, onlara inandığınızı biliyorum. Size masum olduğumu söylesem-Allah benim masum olduğumu biliyor- bana inanmayacaksınız. Fakat, Allah’ın masum olduğumu bildiği şeyi yaptığımı itiraf edersem, beni tasdik edersiniz. Fakat ben, Yusuf’un babasının dediği gibi; “Bundan sonra bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır” (Yusuf, 12/18). diyeceğim, dedi ve yatağına gitti. Devamında Hz. Aişe: “O anda suçsuz olduğumu bildiğim için Allah’ın da suçsuzluğumu ilan edeceğine inanıyordum. Fakat Kur’ân’dan bir âyet indirerek beni temize çıkaracağını tahmin etmemiştim. Yine de Allah’ın suçsuz olduğumu bir rüya ile Hz. Peygamber’e bildirmesini bekliyordum. Rasûlullah henüz yanımdan ayrılmamış ve ailemden hiç kimse dışarıya çıkmamıştı ki, Allah, suçsuzluğumu bildiren âyetleri indirmeye başladı. Rasûlullah’ın yüzü yüzü her vahy inişinde olduğu gibi aydınlanmıştı. Bana söylediği ilk söz: “Ey Aişe, Allah’a hamd et. O, seni temize çıkardı” demek oldu. Bunun üzerine annem benden Rasûlullah’a teşekkür etmemi istedi. Ancak ben: “Hayır! Vallahi suçsuzluğumu Allah bildirdiği için O’ndan başka kimseye hamd etmem” dedim. (Vâkîdî, 1984: II, 431-433; İbn Hişâm, t.y.: III-IV, 301-302; Taberî, 1997: II, 113-114; İbnü’l-Esîr, t.y.: II, 198; İbn Kesîr, 1994: IV, 162; Diyârbekrî, 1971: II, 289; Hudarî Bek, 1992: 238-239; Ğazâlî, 1994: 292; Rızâ, 2003: 249). Hz. Aişe’nin suçsuz olduğunu bildiren âyetler şunlardır:

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا نَحْسَبُهُ شَرًّا لَّكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ
وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ
لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ

“O iftirayı uyduranlar, içinizden bir guruttur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o, sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için işledikleri günahın ceza-

sı vardır. İçlerinden (elebaşlık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır. Bu iftirayı işittiğiniz zaman, iman eden erkek ve kadınlar, kendi hakkında iyi zan besleyip: ‘Bu, apaçık bir iftiradır’ deselerdi ya!’” (Nur, 24/11-12).

Hız. Peygamber, dünya hayatında insanın başına gelebilecek en önemli olaylardan birisiyle karşı karşıya kalmıştır. Medine toplumunun bir ay süresince bu hadiseyle meşgul olması, doğal olarak Allah Rasûlü’nü derinden yaralamıştır. O’nun en yakınlarıyla istişarede bulunması, olayın tesiri altında kaldığının bir göstergesidir. Her ne kadar O, bu olaydan etkilenmişse de Mescidde insanlara yaptığı konuşmasında eşi Hz. Aişe’ye olan güvenini ortaya koyması anlamlıdır. Yine de O’nun ‘Eğer yasak olan şeyi yaptıysan, Allah’tan bağışlanma dile ve O’na tevbe et. Kul, hatasını itiraf edip tevbe ederse, Allah ona merhamet eder’ ifadesiyle hadisenin ne kadar etkisi altında kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu olay Hz. Peygamber’in gaybı bilmediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hız. Aişe’nin ‘‘Size masum olduğumu söylesem-Allah benim masum olduğumu biliyor- bana inanmayacaksınız. Fakat, Allah’ın masum olduğumu bildiği şeyi yaptığımı itiraf edersem, beni tasdik edersiniz.’’ sözü, Hz. Peygamber’in, babasının ve annesinin psikolojik durumunu tahlil etmesi açısından çok önemlidir. Böylece vahyin gelmesiyle bütün toplum eleştirilmektedir.

4- İla Olayı

Tahrim suresinin nüzûl sebebi hakkında kaynaklarımızda iki farklı rivayetin olduğu belirtilmektedir. Birincisi; Hz. Aişe’nin anlatımına göre; Hz. Peygamber balı ve helvayı severdi. İkinci namazını kıldığı zaman hanımlarını ziyarete giderdi. Bu amaçla Zeyneb bt. Cahş’ın yanına gitti ve orada uzun süre kaldı. Ben ve Hafsa: ‘‘Peygamber, hangimizin yanına gelirse o, O’na: ‘‘Meğâfir yemişsin, senden meğâfir kokusu alıyorum’’ desin diye anlaştık. Hz. Peygamber böyle diyen hanımına: ‘‘Hayır, meğâfir yemedim, fakat Zeyneb’in evinde bal şerbeti içtim. Ama bir daha içmemeye yemin ettim. Sen bunu kimseye söyleme’’ dedi. (Buhârî, 1992: Tefsîr, 66; Talâk, 8; Müslim, 1992: Talâk, 20; Ebû Dâvûd, 1992: Eşribe, 11; İbn Arabî, t.y.: IV, 1844-1845; Zemaşerî, t.y.: IV, 124; Râzî, t.y.: XXX, 41; Kurtubî, 1949: XVIII, 178; Cessâs, 1996: V, 262; İbn Kesîr, 1979: IV, 387; Beydâvî, 1968: II, 485; Kirmânî, 1985: XIX, 154-155; İbn Hacer, 1986: VIII, 525; Aynî, t.y.: XIX, 248-249; Kastallânî, 1990: XI, 181; Kâsımî, 1960: XVI, 5853).

Başka bir rivayette ise Hz. Aişe olayı şöyle anlatmaktadır: ‘‘Hz. Peygamber, Hafsa bt. Ömer’in evine girmişti. Orada her zamankinden fazla kalınca onu kıskandım. Bunun sebebini araştırdım. Hafsa’ya akrabasından bir kadın bir çömlek bal hediye etmişti. O da bu baldan şerbet yapıp Hz. Peygamber’e içirmişti. Ben de kendi kendime: ‘‘Valla-hi bunun için bir hile yapacağım’’ dedim. Bunun için Sevede bt. Zem’a’ya şöyle dedim: Biraz sonra Hz. Peygamber yanına geldiğinde ‘‘Meğâfir mi yediniz?’’ dersin. O da sana ‘‘Hayır’’ der. Bunun üzerine sen de: ‘‘Sizden bana gelen koku nedir?’’ diye sorarsın. O da sana: ‘‘Hafsa bana bal şerbeti içirdi’’ der. Sen de: ‘‘ O balın arısı, onu Urfud ağacından toplamıştır’’ dersin. Bana geldiğinde ben de öyle diyeceğim. Hz. Peygamber, Hz. Safiyye’nin evine gelince, ona da aynı şeyleri söylemesini, söyledim. Hz. Peygamber kısa

bir süre sonra kapının önüne gelince Hz. Sevede: “Ya Rasûlallah! Meğâfir mi yediniz?” dedi. Hz. Peygamber: “Hayır” cevabını verdi. Hz. Sevede: “Bu koku nedir?” diye sorunca Hz. Peygamber: “Hafsa bana bal şerbeti içirdi” dedi. Bunun üzerine Hz. Sevede: “Arı, o balı Urfud ağacında toplamıştır” dedi. Hz. Aişe ve Hz. Safiyye de aynı şeyleri söylediler. Hz. Peygamber, Hz. Hafsa’nın evine gelince: “Ya Rasûlallah! Bal şerbetinden içmek ister misin?” diye sorduğunda Hz. Peygamber: “Hayır, ihtiyacım yok” dedi. Devamında Hz. Sevede: “Sübhanallah! Bal şerbetini Ona haram ettik” dedi. Hz. Aişe, Hz. Sevede’ye: “Sus” dedi. (Buhârî, 1992: Talâk, 8; Müslim, 1992: Talâk, 21; Kâsımî, 1960: XVI, 5853; İbn Kesîr, 1979: IV, 387-388; Kirmânî, 1985: XIX, 189-191; Aynî, t.y.: XIX, 249-250; Hicâzî, 1992: III, 701).

Hz. Peygamber’in bal şerbetini hangi hanımının yanındayken içtiği konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Yukarıdaki rivayetlerin dışında Ümmü Seleme ve Sevede bnt. Zem’a’nın da isimleri geçmektedir. İbn Arabî ve İbn Âşûr, Hz. Zeyneb bt. Cahş rivayetinin daha doğru olduğunu belirtmektedirler. (İbn Arabî, t.y.: IV, 1845; İbn Âşûr, t.y.: XXVIII, 344).

İkincisi; Hz. Hafsa bt. Ömer babasını ziyarete gitmişti. O evde yokken Hz. Peygamber onun evinde bulunduğu bir sırada Mâriye gelmişti. O, onunla orada kaldı. Bu hadise Hz. Aişe’nin gününde meydana geldi. Hz. Hafsa bt. Ömer dönünce Mâriye’yi evinde gördü. Evin kapısında bekleyip onun çıkmasını bekledi. Bundan dolayı kıskançlık duyguları harekete geçti. Mâriye evden çıkınca O, evine girdi ve: “Yanında olan kişiyi gördüm. Beni hor gördüğün için böyle yapıyorsun.” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Sana bir sır vereceğim. Eğer bu sırrı kimseye söylemezsen, Mâriye bana haram olsun.” dedi. Hz. Hafsa bt. Ömer, bu sırrı kimseye söylememeye söz vermesine rağmen, bunu Hz. Aişe’ye söyledi. (Taberî, 1988: XXVIII, 157; Vâhidî, 1995: II, 1111; Zemaşşerî, t.y.: IV, 124; İbn Arabî, t.y.: IV, 1844; İbn Hayyân, 1990: VIII, 288; Kurtubî, 1949: XVIII, 178-179; İbn Kesîr, 1979: IV, 387; İbn Hacer, 1986: VIII, 525; Kastallânî, 1990: XI, 181-182; İbn Âşûr, XXVIII, 344; Beydâvî, 1968: II, 487; Bursevî, 1985: X, 47; Bekkâî, t.y.: XX, 181-182; Kâsımî, 1960: XVI, 5854; Hicâzî, 1992: III, 701-702).

Bunun üzerine Hz. Peygamber hanımlarından bir ay ayrı kalmak istedi. Hz. Ömer b. Hattab olayı şöyle anlatmaktadır: “Cahiliyye döneminde kadınlara hiç değer vermezdik. Allah, Kur’ân-ı Kerim’de onlar hakkında bir çok ayet indirerek, onlara haklar verdi. Kureyş kadınlara hakimdi. Fakat, Medine’de durum böyle değildi. Kadınlara sahip olduğu mevkileri daha yüksekti. Kadınlara erkekler sözlerini dinletirdi. Biz de Medine’ye hicret edince kadınlarımız, Ensâr kadınları gibi hareket etmeğe başladılar. Günün birinde bir mesele ile meşgul olduğum sırada eşim işe karışarak: “Şöyle yapsan, böyle etsen” demeye başladı. Ben de: “Sana ne, benim işime ne diye karışyorsun” diyerek onu azarladım. Eşim: “Tuhaf şey, hiçbir işte sana bir şey söylenmesini istemiyorsun. Peygamber’e nisbetle sen, kim oluyorsun; halbuki kızın Peygamber’e öyle şeyler söylüyor ki, bütün gün dargın geçiyor” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Canım sıkıldı, hemen abamı sırtıma aldım, evden çıktım. Kızım Hafsa’nın yanına gittim, ona: “Kızım, Peygamber’e karşı geliyor, bütün gün dargın kalmasına sebep mi oluyorsun? Seni Allah’ın cezasına

ve Peygamber'in gazabına uğramaktan sakınmağa davet ederim. O güzelliğine ve Peygamber'in kendisini sevmesine aldanan, seni de aldatmasın. Peygamber sırf benim hatırım için seni boşamıyor, yoksa bu halinden memnun kalmaz" dedim ve oradan çıkarak, Ümmü Seleme'nin yanına girdim. Onunla da bu meseleyi konuştum, o: "Ne tuhaf adam-sın" dedi ve bu söz beni susturdu. Hiç bir şey söylemeden kalkıp gittim. (İbn Hacer, 1986: VIII, 525-526; Aynî, t.y.: XIX, 250; İbn Kesîr, 1979: IV, 388-389; Kastallânî, 1990: XI, 183).

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekr: "Her şeye müdahale ettiğin gibi Peygamber'le zevce-leri arasına da sokulmak istiyorsun" diyerek Hz. Peygamber'in eşleriyle oturduğu esnada onların bulunduğu mekana girdi. Sonra Hz. Ömer de oraya geldi. Orada bulunanların sessizliği karşısında Hz. Ömer, baktım herkes sessiz, kendi kendime: "Bir şey söyleyeyim de Peygamber'i güldüreyim" dedim. Sonra: "Hârice'nin kızı kalkıp benden nafaka istemeli de, ben de onun boynunu sıkmalıyım" diye söyledim. Hz. Peygamber de gülümsedi ve: "İşte bunlar da benim etrafımda nafaka istiyorlar" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer kızlarının (Hz. Aişe ve Hz. Hafsa) üzerine yürüdü. Her ikisi de Peygamber'den olmayan bir şeyi mi istiyorsunuz? diye sert çıkışları karşısında Onlar da: "Bundan böyle Peygamber'in nezdinde olalım da bir şey istemeyeceğiz", diye yemin ettiler. (İbn Hacer, 1986: VIII, 525-526; Aynî, t.y.: XIX, 250; İbn Kesîr, 1979: IV, 388-389; Kastallânî, 1990: XI, 183).

Hz. Ömer bu durumu nasıl öğrendiğini şöyle anlatmaktadır: "Ensâr'dan bir komşum vardı, ikimiz birer gün ara ile Peygamber'i ziyaret ederdik. Sıra Ensârî komşumdaydı. Gece yarısı geçince ensârî komşum gelerek kapıyı çaldı. Endişeli bir şekilde kapıyı açtım: Ne var? diye sordum. "Büyük bir felâket" deyince Hz. Ömer merakla: "Ne oldu? Gassânîler Medine'ye karşı hücumu mı geçtiler?" diye sorunca o da: "Hayır, daha fena bir şey vuku buldu. Peygamber eşlerini boşadı" cevabını verince Hz. Ömer, Sabahleyin Medine'ye giderek, sabah amazını Hz. Peygamber'le kıldım. Namaz bittikten sonra O odasına çekilince ben, ağlamakta olan Hafsa'nın yanına gittim. Ona: "Sana ben peşinen söylemedim mi?" diyerek onun yanından çıktım ve mescide geldim. Minberin yanında keder içinde olan ashâbın yanına oturdum, ancak içim içime sığmadığı için oradan kalkarak, Hz. Peygamber'in odasına yaklaştım. Onu görmek istediğimi söyledim fakat, bir cevap alamadım. Mescide döndüm. Canımın sıkıntısı bir türlü geçmiyordu. Hz. Peygamber'in hücrelerine tekrar yaklaştım ve Rebah'dan tekrar bana izin istemesini söyledim. Yine cevap alamadım. Bunun üzerine sesimi yükselterek konuştum: "Rebah, ben Hz. Peygamber'i görmek istiyorum" müsâde iste, şayet Resûlullah benim Hafsa lehinde tavassutta bulunacağımı zannediyorsa yemin olsun ki, eğer Hz. Peygamber emrederse onun boynunu uçururum. Bunun üzerine O, beni huzuruna kabul etti. Odasına girince Onu hasırdan bir yatak üzerinde buldum. Derisinin üzerinde hasırın bıraktığı çizgiler belli oluyordu. Etrafıma bakındım. Bir yanda bir avuç arpa, diğer yanda asılı bir post gördüm, gözlerim yaşardı. Hz. Peygamber niçin ağladığımı sorunca: "Nasıl ağlamayayım? Kısralar, Kayserler dünyanın zevkini sürerken, siz bu basit bir yerde yaşıyorsunuz" diye cevap verdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Onlar dünyanın zevkini sürsünler, bize âhiretin nimetleri yeter!" Ona: "Eşlerinizi boşadınız mı? diye sordum. "Hayır" dedi. Bu

cevap karşısında birdenbire ‘‘Allâhu Ekber’’ dedim. Sonra: ‘‘Bütün Ashâp keder içindedir, gidip kendilerine hakikati söylüyeyim mi? dedim. O da izin verince ashâba olanları anlattım. Böylece îlâ müddeti bir ay olduğundan, müddet bitince Hz. Peygamber eşlerine döndü. (İbn Hacer, 1986: VIII, 525-526; Aynî, t.y.: XIX, 250; İbn Kesîr, 1979: IV, 388-389; Kastallânî, 1990: XI, 183).

Kaynaklarımızda Hz. Peygamber’in hanımlarından bir ay müddetle ayrı kalmak için yemin ettiği ve yirmi dokuz gün bu şekilde kaldıktan sonra (İbn Arabî, t.y.: IV, 1844; Râzî, 2003: XXX, 41; Kurtubî, 1949: XVIII, 179; Bursevî, 1985: X, 48; İbn Âşûr, t.y.: XXVIII, 344, Hicâzî, 1992: III, 702).

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبَتُّعِي مَرْضَاتِ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ

‘‘Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah’ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir’’ (Tahrim, 66/1). âyetinin nâzil olduğu belirtilmektedir.

Hz. Peygamber’in, âyette işaret edilen şeyi kendisine haram kılması, helal olan bir şeyi haram kılmak anlamında değildir. Çünkü helali haram kılmak, tevhid inancına aykırıdır. Kur’ân-ı Kerim’de: ‘‘Dillerinizin yalanı nitelendirmesinden ötürü, ‘şu helaldir’, ‘şu haramdır, demeyin. Şüphesiz, Allah’a karşı yalan uyduranlar, kurtuluşa eremezler.’’ (Nahl, 16/116). buyurulmaktadır. Hz. Peygamber işaret edilen şeyi herkese haram kılmamıştır. O şey aslında helaldir. Fakat kendisi, ailesi içinde huzursuzluğa neden olan şeyi bir daha yapmamaya karar vermiştir. Bu, insanın helal olan bir yemeği, kendisine dokunduğu için yememesine benzer. (Ateş, 1991: IX, 510-511).

İla olayına sebep olan hususlar farklı anlatımlar olsa da, bunların ortak yönü Hz. Peygamber’in hanımlarından belli bir müddet ayrı kalmasıdır. Böyle davranmakla Hz. Peygamber, hanımlarının yaptığı davranışların yanlış olduğunun farkına varmalarını sağlamayı, onlara düşünmeleri için zaman tanımayı ve onları serbest bırakmayı amaçlamıştır. Onun boşanma konusunda eşlerinin fikrini alması, hanımlara verdiği değerin en güzel örneğidir. Çünkü cahiliye toplumunda kadınların durumunu dikkate aldığında Hz. Peygamber’in bu davranışının ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber, her ne kadar iyi niyetle böyle bir davranışta bulduysa da, Allah’ın helal kıldığı bir şeyi kendisine haram kıldığı için Allah tarafından sorgulanmaktadır. Bu durum, bir beşer olarak Hz. Peygamber’in yanıldığını göstermektedir.

5- Münafıklara İzin Vermesi

Hz. Peygamber, 631 tarihinde İslâmiyetin yayılmasını önlemek için Bizans İmparatoru’nun Şam’da büyük bir ordu hazırlamaya başladığını, askerlerin bir senelik maaşını peşin verdiğini, savaş için Lahm, Cüzâme, Âmile, Ğassân ve diğer kabileleri toplayıp güçbirliği yaptığını ve Arap Yarımadasına doğru harekete geçtiğini haber alınca, Müslümanların savaş için hazırlanmalarını emretti. (İbn Sa’d, 1990: II, 124-125; Diyâr-bekrî, 1971: III, 11).

Hız. Peygamber daha önceki seferlerde amacını gizli tutarken, bu seferde mesafenin uzak, mevsimin yaz ve düşmanın kuvvetli olmasından dolayı insanların bu durumu bilerek hazırlık yapmaları için amacını söyledi. (Taberî, 1997: II, 181; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 277; Diyârbekrî, 1971:III/11; Hudaî Bek, 1992: 361). Her taraftan gönüllüler toplanmaya başladı. Ancak, aşırı derecede kıtlığın olması, mevsimin yaz olması, hasad zamanının gelmesi, mesafenin uzak, düşmanın güçlü olması ve başta Abdullah b. Ubey b. Selûl olmak üzere diğer münafıkların olumsuz propagandaları yüzünden hazırlıklar yavaş gidiyordu. Bundan dolayı bu orduya, zorluk ordusu (ceşul usur) denilmiştir. (Taberî, 1997: II, 181; İbnü'l-Esîr, t.y.: II, 277; Diyârbekrî, 1971: III, 11; Hudaî Bek, 1992: 361).

Yukarıdaki sebeplerden dolayı insanlar Hız. Peygamber'e gelip orduya katılmamak için mazeretlerini belirterek izin talebinde bulunuyorlardı. Bazıları haklı mazeretleri sürerken, münafıkların başını çektiği grup ise, sudan bahanelerle katılmak istemediklerini belirtiyorlardı. Hız. Peygamber, içlerinde Ced b. Kays'ın bulunduğu münafıklardan bir grubun yanına uğradı ve onlara: "Savaşa hazır mısınız?" diye sorunca Ced b. Kays: "Ya Rasûlallah bana izin versen de başımı derde sokmasan, vallahi, kavmim benim kadınlara ne kadar düşkün olduğumu bilir. Rum kadınlarını görünce dayanamamaktan korkuyorum." diyerek izin istedi. Bu istek karşısında Hız. Peygamber ondan yüz çevirdi. (Vâkîdî, 1984: III, 992; Taberî, 1997: II, 181-182; İbnü'l-Esîr, t.y.: II/277; Hudaî Bek, 1992: 361). Böylece Hız. Peygamber, kendisinden izin isteyenlere müsaade etti. Fakat gelen vahy, Hız. Peygamber'in bu tasarrufunu onaylamadığını şu şekilde beyan etmektedir:

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعَنَّ لَكَ الَّذِينَ صَدَّقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ

Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar niçin onlara izin verdin? (Tevbe, 9/43).

Bu âyette Yüce Allah, Hız. Peygamber'den izin isteyenlerin doğru söyleyip söylemediklerinin araştırılmasını ve görünüşe bakılarak karar verilmemesini istemektedir.

Sonuç

Hız. Peygamber beşer olarak insanüstü veya doğüstü bir güce sahip olmadığı gibi bir melek de değildir. O, biyolojik ve fizyolojik açıdan diğer insanlarla aynı özelliklere sahiptir. O'nun bu konularda diğer insanlardan hiçbir ayrıcalığı yoktur. İnsanların tabii olduğu kanunlara O da tabidir. O, bu yönlerden diğer insanlarla benzerlik arz etmekle beraber, peygamber olması açısından ahlaki karakteri ve şahsiyeti bakımından yüksek bir konuma ve mükemmel bir kişiliğe sahiptir. Bu açıdan O, sıradan bir insan olarak kabul edilemez.

Hız. Peygamber'in uyarılmasına sebep olan hususlar, ilahî bir emre muhalefet etmek veya insanlardan sadır olan İslam'ın temel umdelerine aykırı fiiller türünden değildir. Ancak O, hakkında açık bir hükmün bulunmadığı durumlarda kendi tercihiyle hareket etmiştir. Bu durum nübüvvet makamına halel getirmediği gibi Kur'ân-ı Kerim'in güvenilirliğine de gölge düşürmez. O'nun karar vermeden önce ayrıntılı bir şekilde ashâbıyla istişarede bulunması, düşünce ve ifade hürriyetine ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır. İfk hadisesinde olayların tesiri altında kalması, O'nun duygu yüklü bir insan

olduğunu göstermekte ve münafıkların mazeretlerini dikkate alarak, onlara izin vermesi de gaybı bilmediğinin açık bir delilidir. Hz. Peygamber'in yaptığı tercihlerden dolayı kendisini eleştiren âyetleri hiç endişeye kapılmadan, çekinmeden, insanların ne dediklerini ve ne diyeceklerini dikkate almadan tebliğ etmesi, Kur'an'ın beşer kaynaklı bir kitap olmadığını, evrensel niteliklere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak bu uyarıların, Hz. Peygamber'e eleştiri malzemesi yapılmasından sarfı nazar edilmesi gerektiği, O'nu nasıl eleştiririmden ziyade, nasıl anlamalıyım, mantığının geliştirilmesi hususunun dikkate alınması daha faydalı olacaktır.

Bir beşer olarak Hz. Peygamber'in eleştiriye açık olması ve bu husuların Kur'an'da belirtilmesi, müslümanlar için en iyi örnektir. Dolayısıyla makam, mevki ve sıfatlar eleştiriye mani olmamalıdır. Bu açıdan Müslümanlar arasında eleştiri kültürünün yaygınlaşmasının, fikir ve ifade hürriyetinin gelişmesine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Kaynakça

- Akgül, Muhittin (2000). Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)-Özel Sayı- Hz. Peygamberin İsmetiyle İlgili Bazı Ayetlerin Yorumu, Ankara: Başak Matbaası.
- Aksu, Ali (2004). Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İfk Olayı Üzerine Değerlendirme, Sivas.
- Alûsî, Ebû'l-Fadl Şehâbüddin es-Seyyîd Mahmûd (1301). Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Sebî'l-Mesânî, Mısır: Dâru'l-Hadîs.
- Ateş, Süleyman (1991). Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Aynî, Bedrüddin Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed (t.y.). Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Bekkâî, Burhanüddin Ebû'l-Hasen İbrahim b. Ömer (t.y.). Nuzumü'd-Dürer fî Tenâîbi'l-Âyâtî ve's-Süver, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Beydâvî, Abdullah b. Ömer, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl (1968). Mısır: Şirketü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (1988). Delâilü'n-Nübüvve, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'İlmiyye.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, Sahîhu'l-Buhârî (1992). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1985). Rûhu'l-Beyân, Beyrut: Dâru'l-Fikir.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali (1996). Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan (1971). Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as (1992). Sünenü Ebû Dâvûd, İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Gazâlî, Muhammed (1994). Fıkhu's-Sîre, Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- Hadîdî, Muhammed Ebû'n-Nûrî (1979). İsmetü'l-Enbiya, Mısır: Dâru'l-Hadîs.
- Hicâzî, Muhammed Mahmud (t.y.). Tefsîru'l-Vâdih, Mısır: Dâru't-Tefsîr.
- Hudarî Bey, Muhammed (1992). Nûru'l-Yakîn fî Sîrati Seyyidi'l-Murselîn, Mısır: Dâru'l-Hadîs.
- İbn Âşûr, Muhammed (t.y.). Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye.
- İbn Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah (t.y.). Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbnü'l-Esîr, Abdülkerim b. Abdülvâhid (t.y.). el-Kâmîl fî't-Târîh, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali (1986). Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- İbn Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf (1990). el-Bahru'l-Muhît, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (t.y.). es-Sîratü'n-Nebeviyye, Mısır: Dâru İbn Kesîr.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail (1994). el-Bidâye ve'n-Nihâye, Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail (1979). Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Sa'd, Muhammed (1990). et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kara, Seyfullah (2001). İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum.
- Kâsımî, Muhammed Cemalüddin (1960). Mehâsinu't-Te'vîl, Mısır: Dâru'l-Hadîs.
- Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed (1990). İrşâdü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Kirmânî, Ebû Abdullah Şemsüddin Muhammed b. Yusuf b. Ali (1985). el-Buhârî bi Şerhi'l-Buhârî, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (1949). el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân, Mısır: Dâru'l-Hadîs.
- Mevdûdî, Ebû'l-Alâ (1991). Tefhîmü'l-Kur'ân, trc. Komisyon, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc (1992). Sahîhu Müslim, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Öztürk, Yener (2006). Abese ve Tevellâ İfadelerinin Muhatabı Kimdir?, İstanbul, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi
- Râzî, Fahreddin (t.y.). et-Tefsîru'l-Kebîr, Mısır: Dâru'l-Hadîs.
- Rızâ, Muhammed (t.y.). Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- Süheylî, Abdurrahmân (t.y.). er-Ravdu'l-Ünuf, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (1988). Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (1997). Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed (1995). el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Vâkîdî, Muhammed b. Ömer (1984). Kitâbü'l-Meğâzi, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer (t.y.). el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl, Beyrut: Dâru'l-Marife.